

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

Andreï Makine

AZ ÖRMÉNY BARÁT

Fordította
Király Katalin



TYPOTEX

Dominique Fernandeznek

I

„Ő tanított meg arra, hogy az legyek, aki nem voltam.”

Ifjúkoromban így fogalmaztam meg, ahogyan a Vardannal való találkozásom nyomán felfedeztem, mennyi titok és ellentmondás rejtezik a világ körhintája mögött.

Most már nem homályos rejtélyeket és meghökken-tő paradoxonokat látok benne, hanem azt az egyszerű igazságot, amit neki köszönhetően végül megértettem: belenyugszunk abba, hogy nem keressük azt a másikat, ami vagyunk, és ez megöl minket jóval a halálunk előtt – az árnyak zaklatott, szószátyár nyüzsgésében, amelyet az egyetlen lehetséges életnek tartunk. Az életünknek.

Azon az estén nyugodtan, lassan beszélt, akár a visszhang, amely a hatalmas távolságban egyre tompul. A szokásos hangján. De amit mondott, az az örület határát súrolta. Vagy csak gúnyt űzött belőlem? Barátságunk kezdetén néha így éreztem.

– Akarod, hogy megérintsem az eget? Csak így, az ujjammal...

Megráztam a fejem, és dacosan felhorkantam. Vardan felemelte a kezét, és néhány pillanatig mozdulatlanul állt, épp annyi ideig, hogy felfogjam az igazát. Látva, hogy még mindig nem értem, elmagyarázta, ám közben alig tudta

leplezni bámulatát, mennyire hihetetlennek tűnik neki magának is ez a tény:

– Itt, a mi magasságunkban ugyanaz a levegő, mint a felhők között, ugye? Tehát itt kezdődik az ég, sőt még lejjebb, nagyon közel a földhöz – tulajdonképpen a talpunk alatt!

Annyira elképesztő volt a gondolatmenete, hogy meg sem próbáltam érvelni az atmoszféra szintjei közötti különbség, az egymásra rendeződő rétegek mellett, amelyek fokozatait tanultuk a természettudományi órákon. Azt a rengeteg felhőt, cirrust, nimbust és altocumulust...

Szerencsére megálltam, hogy ellentmondjak neki, és rövid hallgatásunknak hála, azok a percek érintetlenül maradtak majd meg emlékezetemben, óva az érvek ékesszóló cikornyáitól. Az az alacsonyan járó nap, augusztus utolsó napjainak derűs nyugalma, a lombok áttetsző aránya, az égbolt, amely még őrzi a nyárutó bársonyos melegét – és az a kamaszkéz, azok a vékonyka ujjak, amelyek a kékségben lebegnek egy repülőgép hasította, fehér vonalak között. És fiatal lélegzetünk, visszafajva egy alázatos, szédítő kinyilatkoztatás határán.

Miközben felnövök, megértem majd ennek a gesztusnak az igazi jelentését. Vardan jóval többre vezetett rá, mintha csak egy mulatságos légköri furcsasággal akart volna megdöbbeneni. Egy újfajta létezésről beszélt – anélkül, hogy pontosan meg tudta volna határozni –, amelyben gondolkodásunk kitör e világ rendjéből, és egy másik élet- és látásmódot kínál nekünk. Értelmünk teljes nyers realizmusával védekezett ellene, de egy bennünk élő, titokzatos akarat másra sem vágyott, mint hogy felfedez-

hessük annak az égboltnak a könnyűségét, amely az imént nyílt meg a talpunk alatt.

Mindenesetre a csikkekkel, sáros lábnyomokkal és köpésekkel borított talajt súroló égbolt legalább annyira lenyűgözött, mint egy Kopernikusz vagy Galilei káprázatos látomása. Sőt, még inkább, hiszen a valamennyi vallásban istenként tisztelt magasság feladta a felsőbbrendű világhoz méltó gögjét, halandó lélegzetünkbe vegyült. Azóta, ha Istenre gondolok, a jelenlétét végtelenül közelebb képelem magunkhoz – annyira más ez, mint az emberek által imádott és rettegett istenségek kevély lebegése!

Emlékeimben csendes szemlélődésünk pillanata ezen az augusztusi estén éteri ólomüveg ablakot alkot majd, mulandót, egyszersmind örökkévalót, ami ellenáll a feledés makacs munkájának, amelybe végül mindig bele-törődünk.

Sok évvel később arra is rájöttem, hogy Vardan gesztusának, sovány kamaszkarjának köszönhetően öntudatlanul képes leszek megérteni, mennyire törékenyek a nők, akiket szeretni fogok. Igen, ezeket a múlt időtől fenyegetett testeket, az alpáriságtól kerített lelkeket, a vallomásokat, amelyek arra ítéltetnek, hogy némák maradjanak a lét áthatolhatatlan bizonyosságai láttán.

Ez az eget érintő kéz titkon okot ad majd a reményre.

Egy másik felfedezés, amelyet Vardannak köszönhettem, jóval felkavaróbb volt. És mégis, bizonyos értelemben hasonlított arra, ahogyan fölénk ereszkedik az ég büszke boltozata, amelyet immár a kezünkkel is érinthettünk...

Egy részeg nő kelt át a vasúti pályán, sínek labirintusán, amelyek keresztezték egymást, elágaztak, és belevesztek a szeles, borongós nap ködébe. Részeg kábulatában megbotlott, egyensúlyozni próbált, igyekezett úrrá lenni a megalázó, nevetséges bukdácsoláson, és végül, mintha minden mindegy lenne, lehuppant egy kátrányfoltos talpfára, meggörnyedt és elterült, akár egy nagy, fájdalmasan kifiamodott pózba merevedett madár.

Két férfi ment át előttünk a vasúti hídon, megbámulták, gúnyosan röhögtek, és egyikük rákiáltott:

– Hej, Anna Karenina, vigyázz! Mindjárt jön a moszkva-irkutszki gyors!

A másik gúnyos megvetéssel rákontrázott:

– Ugyan már, lesz bőven ideje kijózanodni, mielőtt fel emeli a seggét! Három óra múlva ér ide az a gyors...

Mentek tovább – kitörő röhögésbe fúló, trágár megjegyzések hallatszottak, majd egy-két éles fütty; a fickók az állomásra érkező vonatot utánozták. A gúnyolódás néhány töredéke beleveszett a halkabb szóváltásba – már

nem csupán megvetést éreztem ki belőle, hanem a kielégületlenül maradó vágy kifejezését is, tétovázást a női test mágneses vonzása és a lehetséges buktatók között, amelyeket fojtott hangon soroltak; mögöttes értelmüket képtelen voltam kihüvelyezni. Végül az utolsó, még inkább izgatott és furcsán dühös élc a nő szájára utalt – a vörös rúzzsal vastagon kikent ajkakra, a kontúrok szörnyen túlhúzza, mintha festék vagy vér tapadna rájuk.

A két férfi szavainak trágár durvasága miatt nem is értettem, hogy valójában mire céloznak. Csak sejtettem, hogy az a félig nyitott száj ádáz, de félszeg vágyukhoz kötődött.

Tizenhárom éves voltam akkoriban. Vardan alacsonyabb volt nálam, de egy évvel idősebb. Azt hiszem, nem lehattünk különösebben járatlanok a nemek közötti kapcsolatok terén. Különösen, mivel egy árvaházban éltem nálam idősebb fiatal hímek és lányok között, akik már kóستolgták a testi kapcsolatokat, nyilvánvalóan titokban, de nem kerítették nagy feneket a dolognak. A fiúk tenyérbemászó hencegéssel, gyakran ostobán eltúlozva fecsegték róla, ami a korombeli diákokat kiadós fantáziálásra készítette.

És mégis, a szerelem világegyeteme még mindig ősi és tiszta visszhangot vert bennem, kimondhatatlan látomásokból állt, telve láz és álmodozás borzongató érzéseivel – főként az első csók eljövendő isteni megvilágosodásáról...

Ami aznap a vasúti híd nedves deszkáin megdöbbenett, az a szerelemnek – és az „első csók” szüzies sejtelmének – azonnali, mértéktelen lealacsonyítása a nyers élettani működésre, amely megsebzett a maga ocsmány és

durva gépiességével. Úgy tűnt, hogy a két férfi jogosnak és mindent összevéve, mindennapinak tekintette az élvezet-szerzésnek ezt a módját, még ha némi kellemetlenséggel járt is, tekintettel a koszra és az esetleges nyavalyákra, amelyeknek az ember kiteszi magát, ha egy efféle nőhöz közelít. Hirtelen megvilágosodásként ért, hogy a nő vastagon kifestett szája szexuális célokat szolgálhat, és hasznos nyílássá, a férfiúi bujaságot befogadó tartállyá válhat.

Egyszerre éreztem magamban annak a halálát, aki voltam, és annak a kihordását, aki születni fog: egy eljövendő férfi ébredezett bennem izmait megfeszítve, mellkasát domborítva, és az álmodozó gyermeknek utat kellett engednie neki, megtagadnia önmagát, felhagyni a maga nevetségesen szűzies álmaival. És eltűnni. A bűntudat heves gyötrelme elfojtotta a lélegzetemet. Rájuk fogok hasonlítani, a két járókelő valamelyikére, akik magasak, nagyon is magabiztosak, bíznak az erejükben, abban, hogy jogukban áll ragadozó, hódító pillantást vetni a nőkre – igen, arra a sínek mellé roskadt nőre –, tőlük semmit sem lehet megtagadni. A kísértés, hogy az új hím képében szülessék újjá, lázas, szégyenteljes kéjvággyal rántotta görcsbe a rekeszizmomat.

A férfiak röhögve arrébb mentek, és mi is a nyomukba eredtünk volna, amikor Vardan hirtelen megtorpant, és olyan merőn bámult a nőre, hogy nekem már-már illetlennek tűnt. Elég idősek voltunk ahhoz, hogy tudjuk, miféle nő. Nemegyszer láttuk már, ahogy a vasútállomás és egy buszgarázs között sétált fel-alá, majd beosont a restibe, és letelepedett egy sarokba, a pulttal szemben. Mindig

ugyanaz a vastag smink, a szemhéján az elkenődött szem-pillafesték, és a haja akár a sörhab... Most egy talpfán ülve, állát a kezébe nyomva, mintha a fogfájását akarná csillapítani, széttárta a lábát, előtűnt lefutott szemű harisnyája és sovány combja a szaténszoknya alól, amely túl színes és fodros-bodros volt, túl könnyű egy ilyen hűvös, nyirkos délutánon...

Persze, már el tudtuk képzelni, hogy a teste mit nyújt a férfiaknak, és mint bármelyik korunkbeli kamasz, alig leplezhettük sürgető igyekezetünket, hogy azokká a férfiakká váljunk. A sínek közé tévedt nő felgerjesztette érlelődő férfiasságunk minden szomját. De az undorunkat is: megrontotta testi vágyainkat, olyan kizsigerelt nőiességet képviselt, ami a legcsekélyebb szerelmi ábrándot sem válthatta ki. Igen, akár egy nagy, mocskos sirály, riadt és megtört volt. Egy apró, halványlila üveggyöngy nyaklánc furán félrecsúszott a csupasz vállára...

Nem volt időm sem figyelmeztetni Vardant, sem a rosszallásomat kifejezni. Előrelépett, lehajolt, és olyat tett, amit soha nem hittem volna. Óvatosan, de határozottan megtámasztotta a nő könyökét, lassan megemelte, és megvárva, hogy az megértse a szándékát, talpra segítette...

Semmit sem mondott nekem, miközben ezt a magas sarkú cipőben bukácsoló, idegen nőt kísértte a vágányok mögötti, panelházakból álló lakótelep felé egy bejáráthoz, úgy tűnt, a nő kábán arrafelé tart.

Követtem őket, és amikor Vardan segített neki kinyitni az ajtót, a nő hátranézett, és részegségtől és a szakmája által rákényszerített, állatias kifejezéstől eltorzult arcán

hirtelen észrevettem egy meghökkentően tudatos, könnyektől fátyolos pillantást, a hitetlenkedő gyengédség visszfényét.

Nem, bennem soha nem volt annyi bátorság, hogy megtegyem, amit Vardan. Szégyelltem volna közelebb lépni a becsípett prostituálthoz, de még inkább az önkéntelenül feltörő undor fordított volna el tőle. A zsigeri viszolygás, nehogy érintkezésbe kerüljek „ezzel” – a sárfoltos ruhájával, savanyú leheletével, a bőrével, amely a két férfi szerint biztosan mocskos, veszélyes megérinteni, fertőzésveszélyes... És azzal a szájjal, amelynek szexuális rendeltetését éppen az imént hozták szóba. Korábban soha nem feltételeztem volna, hogy egy ilyen nő kiérdemelhetné a jóság és a kedvesség legcsekélyebb jelét is. Vagy akár csupán a kezet, amely felsegítette.

Magamnak kellett megtapasztalnom a súlyosan sebesültek és halottak testi közelségét a háborúk szenvtelen kegyetlenségében, hogy legyőzzem ezt a viszolygást. Igen, kellett, hogy én magam többször is „ezzé” zsugorodjam, gyötrődő, sárba süppedő hússá, ami szánakozó fintorokat váltott ki, vagy – gyakrabban – viszolygást.

Vardan pedig habozás nélkül és immár felnőtt elszánt-sággal cselekedett, olyan férfi határozottságával, aki ügyet sem vet azokra a kicsinyes aggályokra, amelyeket egy efféle nő kiválthat. Mintha már régóta tudta volna, mi az a lényegi és magasztos, ami fennmarad hús-vér porhüvelyünkön túl. Mintha amikor közénk jött, megőrizte volna

magában egy olyan világ tükörképét, amely végtelenül különbözik attól, amit az emberek itt e földön átélnek.

Néhány nappal később, amikor ugyanazon a vasúti hídon mentünk át, amely ezúttal elhagyatott volt, nagyon hal-
kan – szinte alig értettem – ezt mormolta:

– Ha ezt megteheted egy nővel... , vagyis ha elfogadod, hogy csupán ennyiből áll az élete, akkor mi értelme folytatni az egész cirkuszt?

Életemben először hallottam ilyen hihetetlen erejű, végletes ítéletet: egyetlen nő mások által elfogadott és eltűrt kínja, szenvedése egész világunkat megbélyegezte!

Fiatal korunkban hozzászoktunk, hogy nagy általánosságokban gondolkodjunk, hogy az emberiséget osztályokra, fajokra, a szegények vagy a gazdagok népességére osszuk fel, és különbséget tegyünk a ragyogó jövő felé haladó társadalmak és a reakciósok, e fényes fejlődés kerékkötői között. De amit Vardan mondott, az messze túlmutatott a társadalmi ellentétek játszmáján. Egyetlen ember balsorsa és bukása az egész emberi hangyaboly értelmét kétségbe vonja. Igen, az egészet!

Megdöbbsentett ennek a gondolkodásmódnak a rendíthetetlen hajthatatlansága, és mégis, ahogy öregszem, mindinkább úgy tűnik, hogy egyetlen ember nyomorúságba fulladásának elutasítása a legszebb humanista hitvallások igazságának és őszinteségének értékelésére szolgáló, egyetlen valódi támpont. Minden messianisztikus projekt próbaköve, minden olyan tirádáé, amely „általánosságban” a testvériségről és az osztozásról papol.

Vardan furcsaságát hamarosan kiszúrta – és üldözni kezdte – új környezete, iskolánk tanulói, az a másik hangyaboly, amelyben az ádáz versengés és a gyengék iránti megvetés törvényei uralkodtak.

Aznap, amikor megérkezett, a tanítás végén körbefogták a műhelyben, ahol asztalosmesterséget tanultunk. Nem mentek el odáig, hogy amúgy igaziból megtámadják, kaján megjegyzésekkel, sértésekkel és gyors nyaklevesekkel zaklatták, inkább megvetően, mint gonoszul: alacsony termetével és csenevész testével nem volt méltó arra, hogy alaposan elagyabugyalják. Így bántak volna egy védtelen állattal, amely túl gyenge ahhoz, hogy ellenálljon, és amelynek szokatlan külseje vágyat ébreszt arra, hogy rángassák, a fülét cibálják, megrémítsék...

Vardan mozdulatlanul, szinte szórakozottan tűrte – nagy, sötét szeme töprengő pillantást vetett üldözőire, még az ingét sem igazította meg, amelyet a többiek ráncigáltak, visítva örömben, hogy kicsinálják, és élvezve a büntetlenség kéjét. Sejtettem, mi bőszítette fel őket: az a különös, finom vonalú arc és a szeme – „túl nagy”, gondolhatták, miközben szívatták, „túl hosszú szempillák, és egy fiúhoz képest túl szépen metszett. Lányszem!”

Kibillenthetetlen nyugalma végül felbosszantotta őket, most már lökdösték, próbálták elgáncsolni, hogy megboltojon és elessen, pofozták, és rátámadtak:

– Gyerünk, beszélj hozzánk, pofázz valamit a saját kibaszott nyelveden! Hogy mondják örményül, hogy „szaros kis puhány”? Lenyelted a nyelved, vagy mi?

Amikor az egyik támadó megköszörülte a torkát, és az arcába köpött – egyértelműen látszott, az a szándéka, hogy belerondítson a „nőiesen” törékeny, szabályos vonásokba –, közbevettem magam. Káromkodva felordítottam, ellöktem a köpködőt, és abban a pillanatban mindaz, amit nem bírtak rámérni arra az egykedvű kamaszra – a szabályszerű verés –, ellenem fordult, hevesen kirobbant az addig elfojtott vadság.

A környéken, ahol az árvaházunk volt, gyakran előfordultak dühödt verekedések, én már hozzászoktam. Tavaly egy srác meghalt, rettenetesen helybenhagyták, a nyakát egy rozsdás betonvassal döfték át... Az egyik felsőéves megjegyzése, gúnyos, dohányszemcséket permetező, kifröccsenő nyálú röhögése leginkább azzal lepett meg, hogy afféle „gyakorlati tanácsként” hangzott, már-már jóindulatú volt: „Le kellett volna szegnie az állát a szemétládának, megúsza volna egy karcólással...” A halállal szembeni ekkora közömbösség minden bizonnyal a forradalmak, megtorlások, polgári forrongások hosszú és véres történetével magyarázható. És a legutóbbi háború borzalmaival is, amelyek hozzászoktatták az országot ahhoz a gondolathoz, hogy az emberi élet nem sokat ér. Kamaszkorunk, ma már tudom, az elszenvedett vagy ránk

kényszerített gyötrelmekhez való kemény hozzászokás jegyében zajlott.

Ez volt a legelső haláleset, amelynek szemtanúja voltam, és az, ami még a gúnyos megjegyzésnél is jobban szíven ütött, a betonvas nyoma volt a meggyilkolt fiú bőrén: a rozsdás fém érdes pereme úgy nyomódott a torkára, mint egy megfejtethetlen, véres betűkkel írott szó...

Vardan védelmére keltem, mert bizonyára öntudatlanul, de emlékeztem arra a véres „szóra”, arra a „felíratra”, amely megszagghatta volna arca finom bőrét.

Azok támadása, akik az imént őt bántalmazták, immár ellenem irányult. Jó reflexeimnek hála, sikerült kivédenem, hogy a földre teperjenek – volt időm levenni az övemet. Hatalmas csatja „fegyverként” szolgált, megerősítve egy vastag acéllemezzel, a pereme borotvaélesre fenne.

Körbe-körbecsapkodtam, kialakult körülöttünk egy túlélési zóna, kiszabadítottam magam, vagdostam a kezeket, amelyek próbáltak megragadni, szaggattam a támadás tolongásában ránk emelt öklöket...

Hátráltam, a kijárat felé löktem Vardant, és megértettem vele, hogy a menekülés az egyetlen megváltásunk. A többiek követtek minket, újra meg kellett forgatnom az övemet, hogy tisztas távolságban tartsam őket, és hagyjam, hogy a társam némi egérutat nyerjen.

Menekülésünk az „Ördögzug” nevű negyedben ért véget, egy olyan környéken, amelyet a városlakók messziről elkerültek, és ahová néhány hete egy maroknyi örmény költözött be az utolsó lakosok mellé. Az újonnan érke-

zettek több szobát béreltek ki ezekben az alacsony, sötét téglából vagy cédrusfa rönkökből épült kunyhókban.

Egyikük, egy magas öregember – mint később megtudtam, Szarvennek hívták – ott állt a háza bejáratánál. Üldözőink kifulladt csapata lefékezett, fenyegető tekintete és hatalmas termete láttán megtorpantak, egy darabig ide-oda tébláboltak, majd visszafordultak a város felé... Az öregember üdvözölt minket – engem oroszul, Vardant néhány szóval azon a rendkívül dallamos nyelven, amelyet aztán hamarosan megismertem és megszerettem.

Először léptem be oda, amit a Zug más lakosai némi iróniával, de szeretetteli kifejezéssel „Örmény Királyságnak” becéztek. És ennek a kérészéletű államnak a királya nyilvánvalóan a magas, higgadt, bajuszos Szarven volt.

Miután egyetlen fenyegető mozdulat nélkül visszaverte a támadókat, leült egy padra, hátát a rönkfalnak vetve a ház előtt, ahol egy szobát bérelt. A falak jól átmelegedtek a még enyhe, késő nyári napon. A feje fölé vastag gipsztáblát szögeltek fel, amelybe hosszú vasrudat szúrtak. Egy napóra volt, ő maga készítette – majdnem ugyanolyan, mesélte egy napon, mint ami a kertjében állt Örményországban. A rúdnak a rovátkák közé vetett árnyéka mutatta a messzi órákat, amelyek tovább teltek-múltak a szülőföldjén.